

Николай Хайтов

Чавдар войвода и Лалуш
байрактар

„По време на търновското въстание през 1595 година едновременно 2000 хайдутини с отряд сърби нападнали на главния румелийски град София и го разграбили.“

(Иречек, История на България, стр. 605)

Един от най-прославените български хайдути е Чавдар, който се подвизавал някога около Витоша заедно със своя сестрин син Лалуш байрактар и „трестамина дружина“. Двамата се сговаряли и хубава работа вършили. Заядял ли се някой спахия с раите, започвал ли да ги притеснява с ангария, Чавдар му пращал „много здраве“ и ако това не хващало място, след време намирали спахията обесен на някой кръстопът.

Не било лесно на кадиите и на спахиите. Много дотежало и на чорбаджиите, които събирали на безценица добитъка й вълната от сиромасите селяни. Неведнаж се оплаквали те на беглер бега в София и неведнаж се опитвал той да смаже проклетия хайдутин, който развалял пашовския рахатлък, но все не успявал. Славно време! Еничарин не смее да попроси едно яйце, когато мине през българско село.

Какво не опитвал беглер бегът, но с потерите хайдутинът си играел като котка с мишките. Не помогнала и определената награда: 500 лири за главата на Чавдар и 300 за главата на байрактаря му. Не хванали мястото отровата и хитрините. Най-сетне пашата вдигнал два бюлюка войска с три знамена и трийсет тъпана, заградил цяла Витоша, но докато храст по храст я разравяли с маждраците, Чавдар побил байрак на Кладновския събор и повел хорото. След това по мамил бюлюкбашиите в Кайнадинска лъка и тъй ги ударил, че един с един не се видели. Два дена след това обезкураженият паша из пратил на Чавдара хабер: „Ела да те направя бюлюкбашия!“

Пашата обещал също така да приеме на служба цялата му дружина, като заплаща на всеки юнак

на дено – жълта жълтица,
а пък на вечер – полвинка

всекиму – злат кафтан, а на Чавдар „дору два“, както говори песента. Единственото задължение на хайдутите щяло да бъде да преследват разбойниците във вилаета.

Съблазнително предложение! То действувало на Чавдар, комуто хайдутлукът бил доста поомръзнал. Не било лека работа двайсет години да бродиш из горите като подгонен вълк, да омиташ студената роса по ливадите, да се криеш зиме по кошарите и плевните и все да се ослушваш: няма ли да лавне куче, няма ли да пропускат пушките на еничарска засада. Не му се щяло вече на Чавдара да се взира в очите на всеки: не е ли той предател, да рони от хляба на кокошките, преди да хапне, за да види не е ли отровен от душмани, да спи само с едно око, а другото да

играе на четири. А и копнежът за топъл домашен кът ще да е заговорил у него с всичката си сила и Чавдар приел да се „поклони“ на пашата. Приела и дружината. Само Лалуш байрактар се опитал да го разубеди:

– Кому ще оставим сиромасите, ония, дето се опират на хайдушка закрила? – попитал той. – Кой ще усмирява спахиите и вразумява кадиите?

– Та нали пашата затова ме и вика: да закриляме сиромасите – рекъл Чавдар, но сестриникът му не вярвал.

– Аз в пашата не вярвам! – увещавал го той.

– Какво ще направят? – думал Чавдар. – С моята вярна дружина ще накарам, ако потрябва, да потрепери и пашата.

Три дена траяла хайдушката крамола. Ни вода пили, ни хляб яли. Лалчо привлякъл още седмина на своя страна, но седмина срещу три пъти по седемдесет нищо не могли да сторят и верни на своята клетва, трябвало и те да отидат с дружината и вкупом да се поклонят на пашата, „Софиянската“.

Хайдутите слизат на ден Илинден, Всички са облечени в най-новите си дрехи, а оръжието свети на слънцето – излъснато с пепел и оцет. Изпраните бели навуща, опетлани в черни върви, придават на препърлените от жегата и вятър хайдутите бабаитски изглед. Никой не обръща внимание на Лалча, който върви най-отзад и съжалително и поглежда към гористия гребен на Витоша с прохладните сенки и сигурните им убежища.

Като минават през чифлика на Драгодан Али бей край София, хайдутите хващат хергелето му и се качват на коне. Така пристигат в София, където пашовите хора ги посрещат с музика, теманета и поклони и ги въвеждат незабавно в конака. Само седмина – седмината, които са на един ум с байрактаря – не влизат в конака. Те остават извън, да вардят уж конете на Драгодан Али бей, а всъщност по заръка на Лалча – да пазят незаклучени вратите.

В двора на конака пашата заповядва да сложат на хайдутите разкошна трапеза.

... Слуги на паша послушни
сложиха бели трапези,
даваха гозби секакви,
носиха вино червено
и върла бистра ракия...

На дългите ниски софри, застлани с шарени месали, разсичат два печени вола и десетина яловици. На всеки трима дават ведро с вино и тас ракия. Изморените от пътя хайдути не чакат много-много да ги канят и час по час „цалуват“ ведрата. Самият войвода седи коляно до коляно с началника на стражата и се тупат по раменете най-приятелски. Това дава кураж на хайдутите да се веселят както трябва. Но ето че още непривършила трапезата – в двора се втурва един от телохранителите на пашата и обявява на хайдутите, че високият сановник иска да ги види, само че без „пусат“ (оръжие), защото пред паша с „пусат“ се не излиза.

Позамаян от виното, Чавдар много-много не премисля, смъква оръжието и го дава. След него всички започват да си оставят ятаганите и пушките, за да приемат прошката на беглер бега.

Най-подир трябва да сдаде оръжието си и Лалуш, но той отказва: „Нека ме види пашата с оръжие!“ – противопоставя се той. Пашовите хора не искат. Един от тях – черноглав сейменин, посяга сам да му го вземе, но Лалчо го удря в гърдите и черноглавият се надънва на едно от празните ведра. Друг се опитва да му хвърли примка изотзад, но пъргавият сестриник на Чавдар измъква сабята си и разсича примката. Настъпва суматоха: неколцина сеймени вадят пишовите, но Лалуш налита върху им със сабята, съсича где когото свари и се втурва към вратата. За Лалчова беда вратата е вече затворена и макар че извън седемте негови другари напъват дружно, за да я изкъртят, Лалчо трябва да търси друго спасение. Опрян на дългата си пушка, той прескача конашкия зид, скача върху един кон и заедно с малчината свои другари сполучва да избяга от София, сподирен от яловата пукотевица на сейменските пишови.

Препуска Лалчо и не спира, докато не стига витошкия гребен над Бояна. Оттам праща, да вземат на гръб куция боянски протопоп Мартин и го заставят да напише на пашата „ситно писмо“; да пусне вуйчо му, ако не иска да види София на пепел. Пашата така се размива на тоя ултиматум, че гавазите влизат изплашени да не се е задавил. „Я викнете Ормана!“ – заповядал той, а когато влиза дебеловратият Орман, нарежда му да настигне байрактаря с неговата „измет“ дружина и да набучи главите им на кол.

Орман е отскоро при пашата – млад еничарих с една лисича опашка на високата си шапка. Той мечтае за позлатена ножница и... малката пашова дъщеря. Ето случай да се приближи до ножницата и кадифените пръсти на кадънчето, затова с голяма охота тръгва начело на трийсетина конници по летите на хайдутина.

В Кладница Орман научава, че Лалуш е свърнал към Дупнишко. В

съседното село един овчар му сочи голите Кереметлийски рътлини:

– Нататък се изгуби! Снощи.

„Нататък“ двоица преоблечени като въглищари ятаци препращат потерята към Чуйпетльово. Докато излъганият от съгледвачите на Лалча Кара Орман гони вятъра из Чуйпетльовските редища, бързоконци донасят на пашата вест, че гори чифликът му в Кременли. Неизпратил още хора да гасят пожара в Кременли, пристига до смърт изплашен арнаутинят кехая и донася грозната вест че хайрсъзите изклали хилядо овце на Витоша и му заръчали да каже на пашата: или да им пусне войводата, или София – на пепел!

Срамно е за един паша да отстъпи пред волята на седмина хайрсъзи и вместо да освободи Чавдар, изпратил нова потеря. Той не знаел, че седмината са вече седемдесет и седем.

Този път Джин Иса – бюлюкбашия, се наема със сто души избрани конници да пръсне Лалчовите хора като пилета. Сто души конници – майстори на ятагана, изкусни в стрелба – се впусват този път по сигурни следи. Де кого стигат, задържат го, за да не може Лалуш от никого да приеме вест. По селата трошат зъби, кокали, живи хора на огън изпичат, но успяват да намерят издайници, които да посочат къде е Лалчо с дружината. До вечерта Джин Иса я заграждала местността „Кавачите“. За късмет на хайдутите в тая същата местност има пуснати на паша коне и магарета. Лалуш заповядва на хайдутите да приберат трийсетина магарета, а неколцина изпраща да наловят конски мухи. Вечерта той пуща подлудените от конски мухи магарета през храсталака – право към засадите, и докато Джин Иса струпва хората си на застрашеното място, байрактарят тихомълком извежда своите хайдутите и удря бюлюкбашията в гърба. Ударът е неочакван и страшен. Седемдесет и седем души връхлитат с ятагани и започва една резня, от която само Джин Иса излиза жив. Нему Лалуш заповядал да отрежат палците на ръцете и тъй белязан, го изпраща при пашата все със същия хабер: „Или вуйчо ми, или София – на пепел!“

Цяло денонощие пашата не може да си намери място в конака, хвърля броеницата в лицето на Дервиш Осман, който го съветва да махне змията от пазвата, т.е. да пусне проклетия Чавдар, заповядва да затворят победения Джин Иса в конашките подземия, пени се, прокллина, но все пак се вижда принуден да освободи Чавдар. Не само него! Но и тристамината лековерни хайдутите. Чавдар е изведен от тъмницата и заведен при пашата, който го приема „медено“ и благо. Заповядва да им донесат кафе и се мъчи да заглади работата:

– Да не беше тоя твой урсуз байрактар, сега да си бюлюкбашия! Върви да смириш ония, твоите, върни се и тогава, тако ми аллаха, аз наистина ще те направя бюлюкбашия! – кълне се той и поглажда прошарената си брада.

На Чавдар се иска да оскубе тая брада, но си дава покорен вид и свежда поглед, за да не види пашата злия огън в очите му. До вечерта той е при Лалча. Зефирът отново гали поизбелялото му лице, брезите от двете страни на пътеката за Витоша, където става срещата, чинно му се кланят, като да казват „добре дошел, добре дошел“. С „добре дошел“ го срещат и хилядите. Пишовите гърмят и калпаците хвърчат във въздуха, докато Лалчо и Чавдар се прегръщат, занемели от радост. След това се оттеглят настрана и Чавдар казва на Лалча:

– Досега аз бях войвода, отсега тизе ще бъдеш! И от мене заръка: Или на пашата главата на маждрак, или конака му – на пепел!

Лесно е да се каже „глава на маждрак“, но пашова глава е това, зарад нея в София димят два еничарски казана, зарад нея бодърствува денонощната сейменска стража зад дебелите конашки зидове на беглербегството. С конски копита, нокти и куршуми не се събарят тия зидове, а да се проникне вътре – няма как. Това си мисли Лалчо, докато се припича на хайдушкия огън и гледа как Кара Михал от Кладница размива юнаците с една нахлупена до ушите еничарска шапка. „Същински еничарин!... И майка му не би го познала“ – мисли Лалчо и едно неочаквано досещане го кара да запре дъх: „Ако имах сто шапки... сто такива шапки...“ В следващия миг той е на крака и вика с пълен глас:

– Утре сме на път! На заранта хайдутите си предават от ухо на ухо, че Лалуш е намерил „ключ“ за софийските конаци. Но само ключ не е достатъчен, трябва и въоръжени хора. И тръгват Лалчо и Чавдар от село на село. Притропват конници по калдъръма, разляят селските кучета и на мегдана заплющава червеният хайдушки байрак. Гласовитият Калифер от Сапарево се изправя на стремената и гласът му проехтява над селото:

– Слушайте Лалча войвода, слушайте Лалча! Който иска юначко да прави, нека дойде под хайдушкия байрак! Слушайте Лалча войвода, слушайте Лалчааааа-а!

Викал хайдушкият глашатай. От село в село и от село на село – дружината растяла и се умножавала. Докато тя се умножавала и въоръжавала, бързоходци били изпратени до черногорските и сръбски войводи с „хаир-хабера“ на Лалча:

– Елате, че тука се е възбунило. Сега му е време да ударим бега!

И започнали да се стичат хайдутите от Пирин, от Шар, от Неготин: кукушчани с къделести мустаци, люти сърби от Метохия, каракалпаклии от Пирин – една двухилядна хайдушка армия, която оглавил Лалуш. Сговорили се на връх Петковден, когато в Боянската черква забие първа камбана – да ударят София. Чавдар се наел да разбие конашките врати и с това да измие хайдушкото петно.

На ден Петковден, призори, засилената сейменска стража по главната порта на конака забелязва по шосето откъм Нови хан, че към София се движи военна колона. Разтревоженият караулен началник тъкмо се кани да удари тъпаните за тревога, когато един конник се откъсва от колоната и полетява право към конака. В подножието на стената той разиграва коня и размахва накичената с пера татарска шапка:

– Даут ага на път за Бели град иска да се поклони с войската пред беглер бега.

Караулният началник отива при пашата и скоро се връща със заповед: „Да влезе!“

Заскърцват конашките врати и бавно се разтварят пред военната колона, водена от своя Даут ага, който язди начело връния си кон. Напети ят ага, кръвнишкият вид на дружината му и светналите на слънцето маждраци предизвикват между посрещачите викове на възхищение. Възхищават се и едновременно се радват; стотина юначни еничари в застрашения от хайдутите град са добре дошли, след като сеймените са вече опитали хайдушката попара. И пашата излиза да види тая изпратена му сякаш от провидението войска, когато става нещо невероятно: Даут ага измъква кривата си черкезка сабя и връхлита срещу своите посрещачи. Едновременно с това еничарите се впускат като побеснели да сечат и мушкат втрещените пашови сеймени. Чаткането на конски копита се слива с предсмъртните писъци и сабления звек. По-лек от перушина, стокилограмовият софийски паша изтичва към тайния изход, но когато отваря вратичката, вижда нещо, от което шръкват космите на главата му: към неговата крепост се носи вълна от въоръжени хайдутите и въздухът трепери от странния им рев. Пътищата за отстъпление са прорязани. Само еничарският Емин ага може да го спаси. Но барабаните на емина тепърва започват да бият „сбор“. Хайдутската атака ги е сварила неподготвени. Припреният тропот по стълбите показва на пашата, че предрешените на еничари хайдутите го дирят. Замирисва му на пепел и кръв. Тогава си припомня Лалчовата „измет дружина“ и отчаяно маха с ръка:

– Битти! (Свърши!)

Тогаз си Лалчо отиде в пашовите конаци,
разби си Лалчо харема, та си пашата изкара,
та къс по къс го режеше, режеше и питаше:
– Пашо ле, мръсен, коварен, ще ли да лъжеш юнаци,
с измама да ги затриваш? – Па му главата отряза
и я на маждрак затъкна, че си юнаци поведе
и си със свирка свиреше, като през София вървеше.
– Ялате месо пашово, всекому не е дадено
да ходи да го продава, сал е на Лалча дадено
да ходи да го продава, на Лалча, на байрактара,
що води измет юнаци, та вършат такава работа,
дето и отбор не могат.

КРАЙ

© Николай Хайтов

Източник: <http://hajdutite.hit.bg/>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11484>]